

ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARA ÖZ BAKIM BECERİLERİNİN ŞARKI YOLUYLA ÖĞRETİLMESİ¹

TEACHING SELF-CARE SKILLS TO MENTALLY RETARDED CHILDREN WITH THE SONG

Merve ÜNAL¹, Ahmet Serkan ECE², Ahmet YIKMIŞ³

Öz

Bu araştırmanın amacı zihin engelli çocuklara öz bakım becerilerinin öğretilmesinde şarkı yoluyla yapılan öğretimin etkililiğini belirlemektir. Araştırma için zihin engelli tanısı almış 5 tane öğrenci katılımcı olarak seçilmiştir. Çocuklardan biri denek yitimi göz önünde bulundurularak yedek katılımcı olarak belirlenirken, diğer çocuk ile de pilot uygulama yapılmıştır. Araştırma zihin engelli tanısı almış 3 çocukla yürütülmüştür. Araştırmada tek denekli araştırma modellerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama süreci yoklama, öğretim, genelleme ve izleme oturumlarından oluşmuştur. Araştırmanın bağımlı değişkeni, katılımcıların el yıkama becerisini öğrenme düzeyleri, bağımsız değişkeni ise müzik (şarkı öğretimi) yoluyla yapılan öğretim yöntemidir. Araştırma sonucunda zihin engelli çocuklara öz bakım becerilerinin öğretilmesinde şarkı yoluyla yapılan öğretimin etkili olduğu, katılımcıların arka planda şarkı olmadan ellerini bağımsız olarak yıkayabildikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzikle Öğretim, Zihin Engelli Çocuklar, Öz Bakım Becerileri, Müzik Eğitimi

Abstract

The aim of this research is to determine the effectiveness of teaching self-care skills to mentally retarded children with the song. 5 mentally retarded students participated in the research as the subjects. One of the students was chosen for the pilot study, while the other one was chosen as a subject of substitution. Hence, this study was carried out with 3 students with mental retardation. The model of multiple probe design between subjects that take places in research models of single subject design was used in this study. This study consists of four phases: probe, teaching, generalization and observation. As a result of this research, it is observed that teaching self-care skills with the song is an effective way for

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Bölümü, mrv_krs81@hotmail.com

² Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Müzik Bölümü, ece_a@ibu.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, yikmis_a@ibu.edu.tr

children with mental retardation. Moreover, those children, which have already acquired the relevant skill, can perform it regardless of the song.

Keywords: Teaching with Music, Children with Mental Retardation, Self-care Skills, Music Education

1. GİRİŞ

Öğrenme yaşam boyu gerçekleşen bir süreçtir. Birey yaşamı boyunca davranışlarının çoğunu çevresindeki diğer kişilerden öğrenir (Erden ve Akman, 2004). Zihin engelli çocukların öğrenme şekillerini düşündüğümüzde ise, öğrenme düzeyi normal olan akranlarından farklı olduğu düşünülmemelidir. Zihin engelli çocukların diğer normal akranlarından tek farklılığı yaşlarından daha geç ve güç öğrenmeleridir. Öğrenme hızlarının yavaş olmasıdır (Taner, 2007).

1974'de çıkarılan ve Engelli Çocukların Eğitim Yasası (Education for All Handicapped Children Act) olarak isimlendirilen yasa ile zihin engelli çocukların akranları ile birlikte aynı eğitim ortamlarında eğitim görmeleri zorunlu hale getirilmiştir. Yasa en son 1997 de gözden geçirilerek ve yeni değişiklikler yapılarak tüm engelli çocuklar için eğitim ilkeleri açık ve net bir şekilde ücretsiz ve uygun eğitim, uygun değerlendirme, bireyselleştirilmiş eğitim programı gibi maddelerle belirtilmiştir (Sucuoğlu, 2009). Öğrencilerin kendi performansları doğrultusunda uygun eğitimi almaları, uygun değerlendirme, bireyselleştirilmiş eğitim programı maddelerinin yasa da yer alması engelli bireyler için olumlu gelişmelerdir. Bireyselleştirilmiş eğitim programı ise engelli bireylerle eğitime başlamadan önce olmazsa olmazdır.

Bireyselleştirilmiş eğitim programı zihin engellilerin eğitimine başlamadan önce planlanan bir programdır. Yazılı hale getirilmiş olan bireyselleştirilmiş eğitim programı, yetersizliği olan çocukların öğretimine nereden başlayıp, sırasıyla nelerin öğretilmesi ve nasıl öğretilmesine ilişkin bir dizi eğitsel kararı içerir. Bu program öğrencinin mevcut performansını, öğrenci için hedeflenen yıllık amaçları, öğretim yapılacak kısa dönemli amaçları, özelleştirilmiş eğitim hizmetlerini, hizmetlerin başlama ve bitiş tarihlerini, sorumlu kişileri gibi bölümlerden oluşur (Özyürek, 2006). Bu programda şüphesiz ki en önemli bölümlerden biri çocuk için hedeflenen yıllık amaçlardır. Zihin engelli bireyler için bu yıllık amaçlar akademik beceriler, sosyal beceriler ve öz bakım becerileri gibi alanları içerir. Akademik beceriler doğrudan bireyin bilişsel düzeyiyle ilgiliyken, sosyal beceriler ise kişinin bulunduğu ortama uygun davranışları sergilemesini içerir.

Öz bakım becerileri ise bireyin günlük yaşamı içerisinde kullandığı fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik becerilerdir. Tuvalet eğitimi, yemek yeme ve giyinme becerileri en temel öz bakım becerileridir. Bu becerileri el-yüz yıkama, diş fırçalama, burun temizliği ve banyo yapma becerileri izler. Bu sürekliliğin sonunda tırnak bakımı, saç bakımı, cinsel organ temizliği gelir. Elbise satın alma ve bakımı (basit tamir, seçim, renk ve biçim eş güdümü, ütüleme, temizlik ve koruma) yaşa ve havaya uygun giyinme, ilaçların kullanımı, sağlıklı yemek yeme alışkanlıkları ve cinsel davranış (cinsel farklılıkların farkına varma, gizliliğe saygı ve kadın-erkek sosyal ilişkileri) ileri düzeydeki öz bakım becerileridir (Özbey, 2005). Zihin engelli bir çocuğun öz bakım becerilerini kazanabilmeleri özel birtakım düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu düzenlemeler içinde Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar (2004) kitabında öğretim yöntemlerini: ipucu yöntemlerinin farklılaştırılması, farklı materyal kullanımları, sabit bekleme süresi, artan bekleme süresi işlem süreçleri başlıkları adı altında vermektedir.

Zihin engelli çocuklarda öğrenme, düşünme, problem çözme, dış dünyayı algılama gibi yetersizlikleri olduğu için müzik bu çocuklarda ruhsal, duygusal, toplumsal gelişime katkıda bulunur. Ayrıca hareket ve duyu sistemleri ile ilgili yetersizliklerin giderilmesine, dikkat-konsantrasyon gibi zihinsel melekelerin kuvvetlenmesine ve iletişim yeteneğinin gelişmesine yardımcı olur. Çocuk müzikle uğraşırken çoğu zaman başka bir öğrenme performansına ihtiyaç duymaz. Bu da öğrenme esnasındaki bunalma duygusunu en aza indirir. Buna bağlı olarak müziğin engelli çocuklar üstündeki olumlu etkisi inkar edilemez. Bir şarkı öğrenirken çocuklarda eş zamanlı olarak göz temasında artma, dikkat süresinde uzama, söylenenleri takip etmede kolaylaşma, sözel taklit yeteneğinde gelişme, ince el becerilerinde ilerleme görülür (Çoban, 2005).

Kern, Wolery ve Aldridge (2006) şarkıların bu noktada yeri ve öneminin büyük olduğunu, müzik aktiviteleri içinde tartışmasız bir şekilde yer alan geniş bir kullanım alanına sahip şarkıların erken çocukluk sınıflarında eğlence, beceri gelişimi ve etkili duygu yansımaları olarak yaygın şekilde kullanıldığını söylemektedirler. Merhaba, güle güle gibi kelimelerin içinde geçtiği şarkıların çocuklara iletişim becerilerinin ve pratik rutinlerin kazandırılmasına fırsat sağladığını da belirtmişlerdir. Bu bağlamdan yola çıkılarak zihin engellilere öz bakım beceri öğretiminde şarkı yoluyla öğretim yapılmasının, bireyler için öğrenmenin çabuk ve kolay olacağı bir ortam oluşacağı, eğitimciler içinse kullanımı rahat ve pratik bir uygulama olacağı düşünülmektedir.

Müzik yoluyla becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili olarak ülkemizde müzik ve özel eğitim disiplinleri arasında çalışılan ilk araştırmalardan biri olan araştırmada eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli 8-14 yaşları arasındaki çocukların komutları izleme beceri düzeylerinin gelişiminde iki farklı müzik terapi etkinliği olan enstrümantal ve hareket etkinliklerinden hangisinin daha etkili olduğu araştırılmıştır. Araştırmada ön test, ara test, son test, kontrol grubu deneysel model kullanılmıştır. Belirlenen 42 zihin engelli öğrenci araştırmanın deneğini oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre ise öğretilen zihin engelli çocukların komutları izleme becerilerinin gelişiminde müzik terapi etkili bir yaklaşımdır. Müzik terapi etkinliklerinden hem enstrümantal hem de hareket gurubu etkinliklerinin etkili olduğu saptanmıştır (Değirmenci, 1993).

Kurt (2006) zihin engelli çocuklarda müzik dinlemenin öğrenme üzerine etkisinin incelendiği yüksek lisans tezinde, dört ile altı yaş arasında orta geriliği olan çocukların öğrenmesinde müzik faaliyetinin etkisini saptamaya çalışmıştır. Denekler deney ve kontrol gurubu olarak rastgele bir şekilde iki guruba ayrılmıştır. Her iki guruptaki deneklerin, bilgisayar programı üzerinde verilen görevi tamamlamaları istenmiştir. Deney gurubuna bilgisayar uygulaması öncesinde beş dakika boyunca müzik dinletilmiştir. Araştırma sonunda yapılan istatistiksel analizlere göre iki gurup arasından başarı ve isabet oranı değişkenine göre bir fark bulunamamış, motor becerilerinde anlamlı bir değişiklik görülmemiştir. Deneme ile doğru sayısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, ikinci ve üçüncü haftalarda, kontrol gurubu lehine pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Deney gurubu; araştırma hipotezleri açısından bir farklılık yaratamamıştır.

Öner (2006) çalışmasında müziğin öğrenme gücünü çeken çocukların duyarlıklarına etkisinin incelendiği bir araştırma yapmıştır. Amaç öğrenme gücünü çeken çocukların müziğe duyarlıklarını belirlemektir. Araştırmada denek olarak otuz öğrenme gücünü çeken çocuk kullanılmıştır. Araştırmada araştırmaya katılan çocukların üçte ikisinin müziğe duyarlılık gösterdiği bulunmuştur. Müzik eğitiminin bu

durumdaki çocukların duygusal tepkilerini anlama ve izleme açısından önemli bir araç olduğu gözlemlenmiştir.

Çadır (2008) çalışmasında, zihin engelli öğrenciler için müzik terapi yöntemine göre hazırlanan sosyal beceri öğretim programının etkililiğinin incelenmesi isimli yüksek lisans tezinde müzik terapi yöntemine göre hazırlanan sosyal beceri öğretim programının zihin engelli öğrencilerin, başkalarını oyun oynamaya davet etme, başkalarından aldığı eşyayı geri getirme ve üstlendiği görevi yerine getirme sosyal becerilerini öğrenmelerinde müzik terapinin etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma deseni olarak tek denekli araştırma desenlerinden denekler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Denek sayısı dokuz öğrenciden oluşmuştur. Araştırma sonucunda müzik terapi öğretim yöntemi doğrultusunda sosyal beceri öğretim programının etkili olduğu izlenimi verdiği bulunmuştur.

Wolf 1978’de müzik deneyiminin diğer akademik alanlarda öğrenmeye, başarıya etkilerini araştırmış, bu araştırmasını ‘‘Genel Öğrenme Aktarımı’’olarak tanımlamıştır. Sosyal bilimleri ritmik bir parçayla öğretmenin standart eğitimden daha etkili olduğunu gözlemiştir. Aynı zamanda okuma, kelime öğrenme, paragrafta kelimeyi bütünlük içinde anlamada müzik eğitimi alan 2., 3.ve 4.sınıf öğrencileri daha başarılı olmuşlardır. Müziğin yabancı dil ve matematik öğrenimine olan etkisini inceleyen başka bir araştırma da müzik dersi alan öğrencilerin almanlara göre bu alanda daha başarılı olduklarını göstermektedir (Shaw, 2000). ABD’de California Üniversitesinde yapılan başka bir araştırmada 3 ile 5 yaş arası piyano dersi alan çocuklarda fen bilgisi ve matematik derslerinde mekan-zaman muhakemesinin geliştiği ortaya çıkmıştır (Akt: Pavlicevic ve Ansdell 2006).

Yukarıdaki araştırmalarda müziğin eğitimin bir parçası olduğunu görüyoruz. Zihin engelli çocuklar açısından da müziğin ayrı bir önem taşıdığını söyleyebiliriz. Ülkemizde engelli bireylere müzik yoluyla beceri öğretiminin yapıldığı çok fazla araştırma olmadığını söyleyebiliriz. Bu nedenle zihin engelli bireylere müzik yoluyla öğretime yönelik programların nasıl uygulanacağına ilişkin örnek teşkil edebilecek çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu araştırma bu gereksinimlerden yola çıkılarak planlanmıştır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın temel amacı el yıkama becerisi öğretim programı hazırlanarak ve hazırlanan bu programdan yola çıkılarak oluşturulmuş şarkının söz konusu öz bakım becerisinin öğretiminde etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır.

Bu düşünceden yola çıkarak bu araştırmada iki soruya cevap aranmıştır:

- Öz bakım becerileri öğretim programına göre hazırlanmış el yıkama becerisinin şarkı yoluyla öğretilmesinin etkililiği nedir?
- Öz bakım becerileri öğretim programına göre hazırlanmış el yıkama becerisinin şarkı yoluyla öğretilmesi sonrasında programına katılan zihin engelli öğrencilerin öğrenme düzeyleri nelerdir?

Bu araştırma, öz bakım becerilerinin öğretiminde şarkı yoluyla öğretimin bir yöntem olarak kullanılmasını ortaya koyması, öz bakım becerilerinin öğretiminde işe yarar bir yöntem olduğunu düşüncesini uyandırırsa geliştirilecek eğitim programları içinde yer alabileceği ve öz bakım becerilerini farklı, eğlenceli bir yolla nasıl öğretileceği konusunda bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeline göre desenlenmiştir.

Denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modelinde öğretime başlamadan önce katılımcılardan eş zamanlı olarak başlama düzeyi verisi alınır ve kararlı veri elde edildiğinde birinci katılımcıyla öğretime başlanır. Birinci katılımcı ölçütü karşıladığında tüm katılımcılarla ikinci toplu yoklama oturumu düzenlenir. Kararlı veri elde edildikten sonra ikinci katılımcıyla öğretime başlanır ve ölçüt karşılanınca tüm katılımcılarla eş zamanlı olarak üçüncü yoklama oturumu düzenlenir. Kararlı veri elde edildikten sonra üçüncü katılımcıyla öğretime başlanır. Ölçüt karşılandıktan sonra tüm katılımcılarla son toplu yoklama oturumu gerçekleştirilir. Denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli bu çalışmada bu şekilde desenlenmiş ve uygulanmıştır.

2.1. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkeni

Araştırmanın bağımlı değişkenini, deneklerin el yıkama becerisini öğrenme düzeyleri, bağımsız değişkenini ise müzik (şarkı öğretimi) yoluyla yapılan öğretim yöntemi oluşturmaktadır.

2.2 Uygulama Süreci

Araştırmada uygulama yapılan katılımcılar 11 ve 14 yaşları arasında değişen orta düzey ve hafif düzey zihin engelli tanısı almış, denek yitimine karşı çalışılan bir katılımcı, pilot çalışma yapılan katılımcı dahil toplam beş öğrencidir. Denek yitimine karşı çalışılan katılımcı, pilot uygulama olan Fatma ve diğer üç katılımcı Ömer, Zeynep ve Sema haftada iki gün bir rehabilitasyon merkezine devam eden öğrencilerdir. Katılımcılar için gerçek isimleri dışında kod isim kullanılmıştır.

Araştırma verilerini kayıt altına almak için video kamera kullanılmıştır. El yıkama becerisinin öğretiminde kullanılacak şarkı, şarkının çalınması için bilgisayar ve hoparlör ve öğretim sırasında kullanılacak pekiştireçler, pekiştireç belirleme tablosu kullanılarak öğretime başlamadan önce belirlenmiştir. El yıkama becerisinin şarkı yoluyla öğretilmesi amacıyla, öncelikle el yıkama beceri analizi ayrıntılı olarak yapılmıştır. Bu analiz basamaklarından yola çıkılarak el yıkama şarkısının sözleri oluşturulmuş ve son olarak sözlere müzikal cümlelerle paralellik sağlayacak ezgiler eklenmiştir.

Oluşturulan besteden sonra özellikle zihin engelli öğrencilerin ritim duygularını oluşturabilmek amacı ile yine yalın olarak piyano ve çeşitli orff çalgılarından oluşturulmuş bir eşlik yazılmıştır. Ayrıca bestenin metronom hızı belirlenirken, engelli öğrenci ile uygulayıcının birbirine paralel olarak söz ve davranışları birlikte yürütebilmelerine olanak veren bir oran belirlenmiştir. Son olarak oluşturulan beste sözleri ile söylenerek/kayıt edilerek uygulama aşamasına hazır duruma getirilmiştir. El yıkama beceri analizinden yola çıkılarak hazırlanan şarkı sözlerinin müziğe prozodi olarak uygunluğunu sağlamak için el yıkama beceri analizinin sıralamasında yer alan son basamak ile sondan bir önceki basamağın yerleri değiştirilmiştir.

Müzik yoluyla öğrenmenin tek bir uygulama biçimi yoktur. Bu nedenle öğrenci için hazırlanan programda şarkı dinletilme esnasında uygulayıcıda şarkıyı söyleyerek kulaktan öğretim yönteminin temel basamaklarını gerçekleştirmiş, böylelikle becerinin öğrenciye yaptırılması/uygulatılması esas alınmıştır. Araştırmada amaç, öğrenciye şarkıyı söyletmek ya da şarkıyı öğretmek değil, şarkı yoluyla öğrencinin el yıkama öz bakım becerisini öğretmek, davranış değişikliği oluşturmaktır. Hazırlanan öğretim programı bu temel üzerine oluşturulmuştur.

Araştırmada öğretime başlamadan önce katılımcılardan eş zamanlı olarak başlama düzeyi verisi alınmıştır ve kararlı veri elde edildiğinde birinci katılımcıyla şarkı yoluyla öğretim yöntemi ile öz bakım becerisinin öğretime başlanmıştır. Birinci katılımcı %100 ölçütü karşıladığında tüm katılımcılarla ikinci toplu yoklama oturumu düzenlenmiştir. Kararlı veri elde edildikten sonra ikinci katılımcıyla öğretime başlanmış ve ölçüt karşılanınca tüm katılımcılarla eş zamanlı olarak üçüncü yoklama oturumu düzenlenmiştir. Kararlı veri elde edildikten sonra üçüncü katılımcıyla öğretime başlanmıştır. Ölçüt karşılandıktan sonra tüm katılımcılarla son toplu yoklama oturumu gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan başlama düzeyi verilerinin alınması oturumlarında tekli fırsat yöntemi kullanılmıştır.

Oluşturulan öğretim programında öğrenciye öz bakım becerisi öğretilmesi için uygulama sürecinde öğrenciye iki aşamada becerinin öğretilmesi planlanmıştır. Birinci aşama; öğrenciye beceriyi şarkı yoluyla fiziksel yardım ile yaptırmak, ikinci aşama ise; model olma yöntemini kullanarak öğrencinin görsel olarak da beceriyi görmesini ve öğrenmesini sağlamaktır. Öğretim oturumunda el yıkama becerisi için hazırlanmış şarkı söylenirken, şarkının basamaklarına uygun olarak öğrenciye fiziksel yardım verilerek el yıkama becerisi çalışılmıştır. Daha sonra öğrenciye model olunarak yine beceri için hazırlanan şarkının sözleriyle paralellik sağlayacak şekilde el yıkama becerisini uygulayıcı gerçekleştirmiştir. Beceri öğretimi aşamalı yardım sistemi kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın öğretim oturumları bittikten sonra ki süreci takip eden iki ve üçüncü haftalarda izleme oturumları gerçekleştirilmiştir. Genelleme oturumları ise öğretim oturumlarının çalışıldığı ortam dışında başka bir alanda gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada etkililik verileri el yıkama becerisine katılımcıların vermiş oldukları doğru ve yanlış tepkiler kayıt edilerek doğru tepki yüzdesi hesaplanmıştır. Veriler grafiksel olarak gösterilmiştir. Güvenirlik verileri uygulama güvenilirliği ve gözlemciler arası güvenilirlik olarak iki farklı şekilde toplanmıştır. Uygulama güvenilirliği uygulayıcı dışında iki farklı eğitimcinin öğretim videolarını izleyerek, gerekli formlara kayıt etmesi, gözlemciler arası güvenilirlik verileri araştırma sürecinde yer alan tüm oturumların %20 si dikkate alınarak, veriler tüm katılımcılarla toplanmıştır.

Sosyal geçerlik verileri için ise yarı yapılandırılmış sorulara hazırlanarak ailelerle ve öğretmenlerle olmak üzere iki farklı gruptan veriler toplanmıştır.

Eğim analizi hesaplamaları için ilerleme çizgisi çizilirken önce bir evredeki veri noktaları sayıldıktan sonra orta veri noktasından y eksenine paralel bir çizgi çizilmiştir. Paralel çizginin sağında ve solunda kalan her iki yarının da orta noktalarından çizgi çizilmiştir. Grafikte yer alan her iki yarının da orta noktaları yani medyanları bulunarak x eksenine küçük bir çizgi çizilmiştir. Aynı işlem her iki yarı için bir kez daha tekrarlanmıştır. Her iki yarıda belirlenen kesişme noktaları birleştirilerek x eksenine paralel bir ilerleme çizgisi adı verilen bir çizgi çizilmiştir.

Bu araştırmada etki büyüklüğü hesaplamaları için önce deneğin izleme oturumları ortalaması (A2), daha sonra başlama düzeyi oturumları ortalaması (A1) alınmıştır. Sonraki adımda katılımcının tüm uygulama oturumlarındaki başarı ortalaması (standart sapması) (S) hesaplanmıştır. 'A2 - A1 / S ' formülü uygulanarak etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Daha sonra ortalama etki büyüklüğüne ulaşmak için üç katılımcının etki büyüklüklerinin ortalaması hesaplanarak ortalama etki büyüklüğü verisine ulaşılmıştır.

Uygulama sonunda elde edilen genelleme verileri, ön test-son test modeliyle sütun grafiği üzerinde gösterilerek analiz edilmiştir. Analiz edilen grafikte ‘‘x’’yatay ekseninde bağımlı değişkene ait genelleme verileri, ‘‘y’’dikey ekseninde bağımlı değişkene ait genelleme oturumlarında elde edilen doğru tepki yüzdeleri gösterilmiştir.

3. BULGULAR VE SONUÇ

3.1. Beceriye Kazanma ve Sürdürmeye İlişkin Bulgular

Katılımcıların beceriyi kazanma ve sürdürme düzeyine ilişkin bulgular Şekil 1’de verilmiştir.

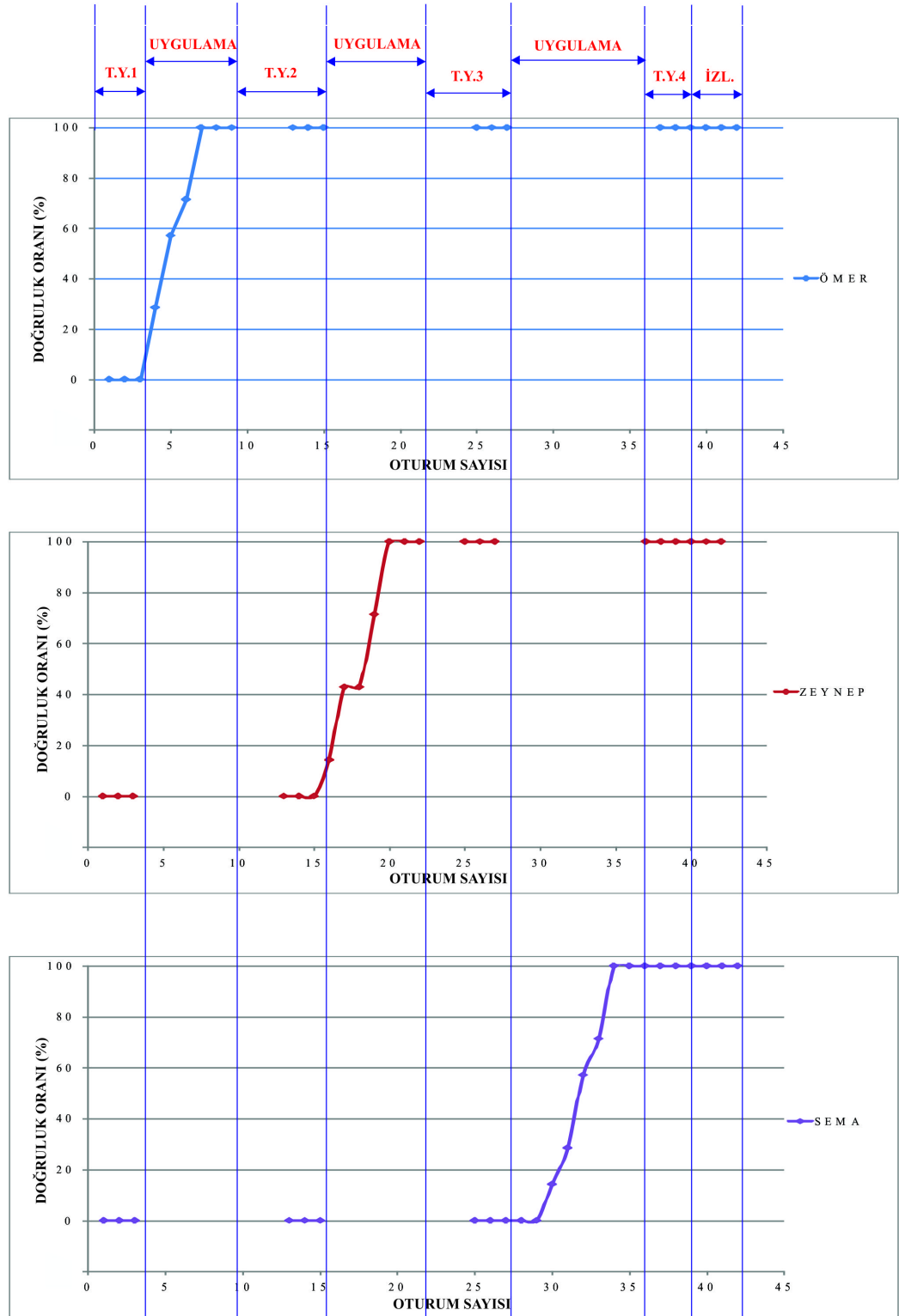
Fatma’nın başlama düzeyinde el yıkama becerisini %0 düzeyinde gerçekleştirmiştir. Araştırmanın öğretim aşamasında Fatma’nın el yıkama becerisine ilişkin doğru tepki yüzdesi %17 ile %100 arasında değişiklik gösterip ortalama %70 olarak belirlenmiştir. İzleme verilerine ait bulgularda ise, öğretim oturumları bittikten sonraki devam eden günlerde Fatma %100 düzeyinde doğru tepkide bulunmuştur. Uygulamaya ilişkin bir aksaklık ya da problem yaşanmamıştır.

Ömer’in başlama düzeyi evresinde (birinci toplu yoklama) el yıkama becerisini %0 düzeyinde gerçekleştirmiştir. Öğretim oturumlarına ilişkin doğru tepki yüzdesi %29 ile %100 arasında değişiklik gösterip ortalama %76 olarak belirlenmiştir. El yıkama becerisi öğretim oturumlarından sonra gerçekleştirilen ikinci, üçüncü ve dördüncü toplu yoklama oturumlarında, Ömer %100 doğru tepki göstermiştir. İzleme verilerine ait bulgularda ise, öğretim oturumları bittikten sonraki devam eden günlerde %100 düzeyinde doğru tepkide bulunmuştur.

Zeynep’in başlama düzeyi evresinde (birinci toplu yoklama) ve ikinci toplu yoklama oturumunda el yıkama becerisini %0 düzeyinde gerçekleştirmiştir. Öğretim oturumlarına ilişkin doğru tepki yüzdesi %14 ile %100 arasında değişiklik gösterip ortalama %67 olarak belirlenmiştir. El yıkama becerisi öğretim oturumlarından sonra gerçekleştirilen üçüncü ve dördüncü toplu yoklama oturumlarında, %100 doğru tepki göstermiştir. İzleme verilerine ait bulgularda ise, öğretim oturumları bittikten sonraki devam eden günlerde Zeynep %100 düzeyinde doğru tepkide bulunmuştur.

Sema’nın başlama düzeyi evresinde (birinci toplu yoklama), ikinci ve üçüncü toplu yoklama oturumunda el yıkama becerisini %0 düzeyinde gerçekleştirmiştir. Sema’nın el yıkama becerisine ilişkin doğru tepki yüzdesi %0 ile %100 arasında değişiklik gösterip ortalama %52 olarak belirlenmiştir. El yıkama becerisi öğretim oturumlarından sonra gerçekleştirilen dördüncü toplu yoklama oturumunda, %100 doğru tepki göstermiştir. İzleme verilerine ait bulgularda ise, öğretim oturumları bittikten sonraki devam eden günlerde Sema %100 düzeyinde doğru tepkide bulunmuştur.

Şekil 1. Katılımcıların Uygulama ve İzleme Oturumlarındaki Doğru Tepki Yüzdeleri

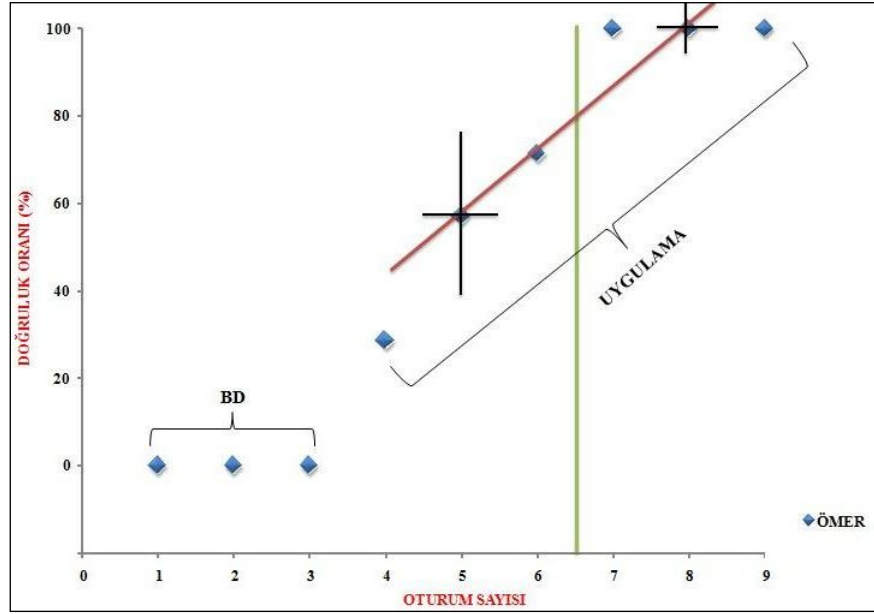

Tabloda üç katılımcının 1. , 2. , 3. Ve 4. Toplu yoklama oturumları, uygulama oturum sayıları ve oturumlardaki doğru tepki yüzdeleri ve son olarak izleme oturumları gösterilmiştir. Birinci toplu yoklama oturumundan sonra birinci katılımcıyla, ikinci toplu yoklama oturumundan sonra ikinci

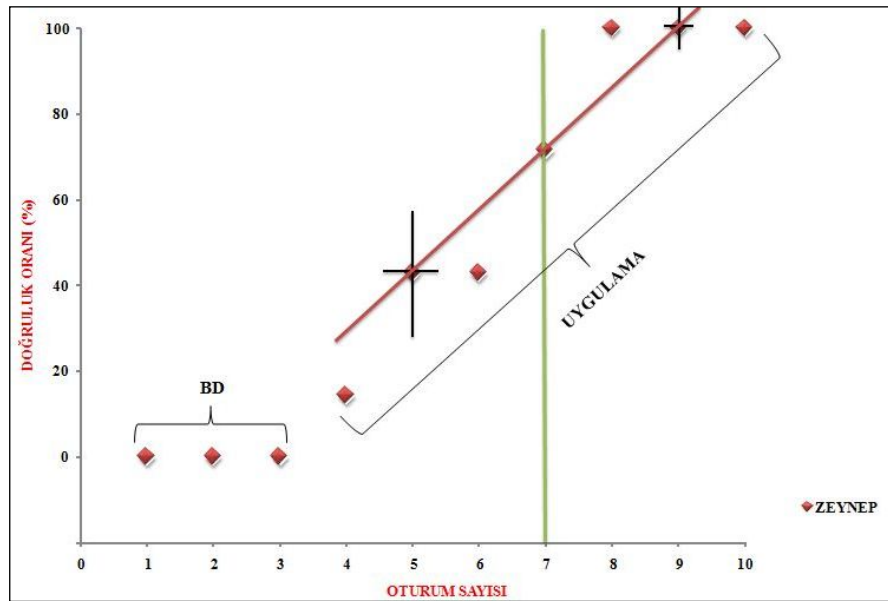

Şekil 3. Ömer'in İlerleme Çizgisi (Eğim) Grafiği

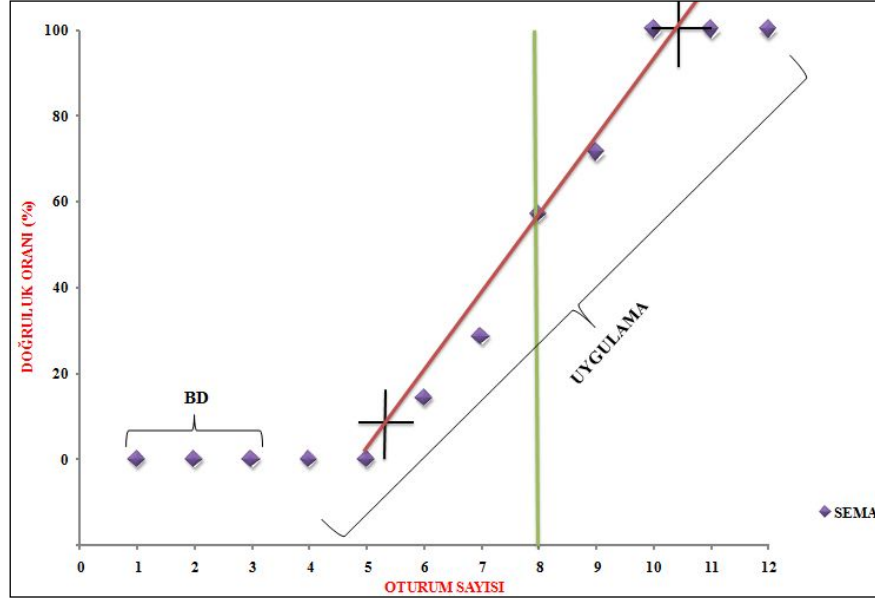
Öğrencilerden Ömer ilk uygulama yapılan katılımcıdır. Ömer'in de ilerleme çizgi grafiğine bakıldığında değişkenlik eğiminin çok dik olmadığı olmadığı bu bağlamda kararlılık verisinin yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Zeynep'in İlerleme Çizgisi (Eğim) Grafiği

Öğrencilerden Zeynep ikinci uygulama yapılan katılımcıdır. Zeynep'in de ilerleme çizgi grafiğine bakıldığında değişkenlik eğiminin çok dik olmadığı olmadığını bu bağlamda kararlılık verisinin yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Sema'nın İlerleme Çizgisi (Eğim) Grafiği

Öğrencilerden Sema üçüncü uygulama yapılan katılımcıdır. Sema'nın ilerleme çizgi grafiğine bakıldığında değişkenlik eğiminin diğer öğrencilere göre biraz daha dik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kararlılık verisinin biraz daha düşük olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ilerleme çizgisi grafiklerindeki değişkenlik oranlarına bakıldığında pilot uygulama yapılan Fatma'nın ilerleme çizgisi grafiğindeki değişkenlik %80, deneklerden Ömer'in ilerleme çizgisi grafiğinde değişkenlik %50 oranındadır. Zeynep'in ilerleme çizgisi grafiğinde değişkenlik %60 oranındadır. Sema'nın ilerleme çizgisi grafiğinde ise değişkenlik oranı %95 oranındadır.

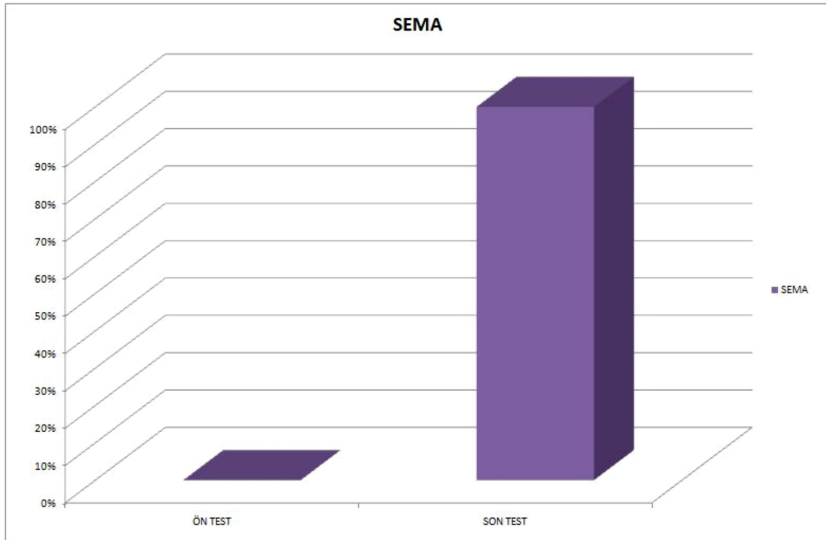
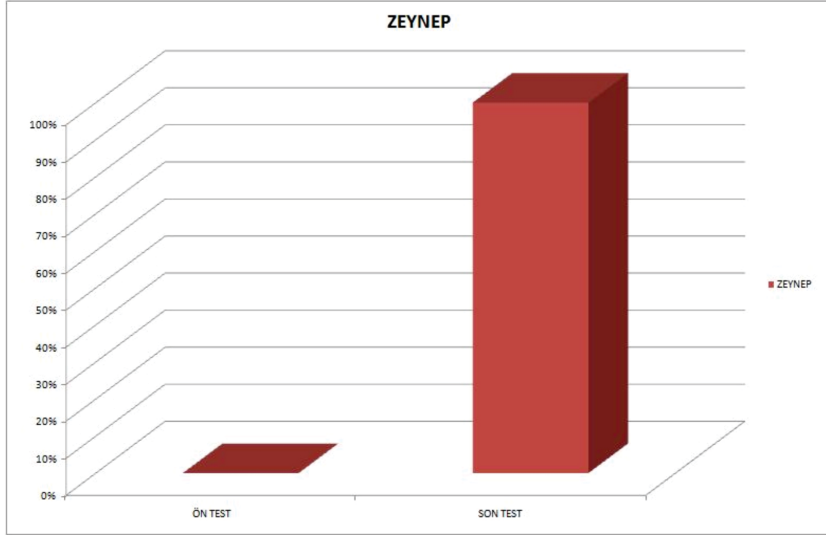
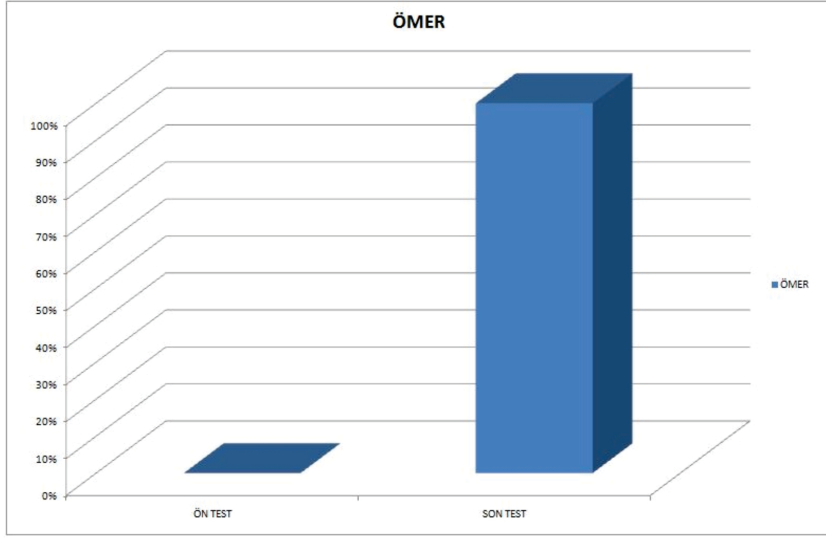
3.3. Etki Büyüklüğü Analizleri

Birinci katılımcı Ömer'in tüm oturumlarına ilişkin etki büyüklüğü 2.2, ikinci denek Zeynep'in oturumlarına ilişkin etki büyüklüğü 2.12 son denek Sema'nın oturumlarına ilişkin etki büyüklüğü 2.12 olarak hesaplanmıştır. Üç katılımcının ilişkin ortalama etki büyüklüğü verisi ise 2.1 olarak hesaplanmıştır.

3.4. El Yıkama Becerisini Farklı Ortama Genelleme Düzeyine İlişkin Bulgular

Katılımcıların genelleme düzeylerine ilişkin doğru tepki yüzdeleri Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. Katılımcıların Genelleme Düzeylerine İlişkin Doğru Tepki Yüzdeleri

Tüm katılımcılarla uygulamaya başlamadan önce genelleme için ön test ve son test oturumları yapılmıştır. Ön test oturumlarında katılımcıların hepsi el yıkama becerisini farklı ortama genellemede %0 düzeyinde tepkide bulunurken, son test oturumunda katılımcılar %100 düzeyinde tepkide bulunmuşlardır. Katılımcıların genellemeye ilişkin doğru tepki yüzdeleri şekil 6 da verilmiştir. Grafikten yola çıkarak katılımcıların el yıkama becerisini uygulama oturumları öncesi farklı ortamlarda farklı materyalle genellemediği görülürken uygulama oturumları sonrası genellediği görülmektedir.

3.5. Sosyal Geçerlik Bulguları

Ailelerle yapılan görüşme sonucunda; araştırmayla ilgili Ömer'in annesi el yıkama becerisini şarkı ile çalışmaya başladığından beri Ömer'in el yıkama becerisini daha istekli olduğunu, eskiden el yıkamak için yardım istediğini ama çalışma sürecinde kendi başına el yıkamayı denediğini belirtmiştir. Zeynep'in annesi el yıkama becerisiyle ilgili Zeynep'te olumlu gelişmelerin olduğunu yanında Zeynep'in el yıkaması gereken zamanları da daha iyi ayırt etmeye başladığı bilgisini vermiştir. Sema'nın annesi "*Sema şarkıları ve müziği ne kadar çok severse, su ile uğraşmaktan bir o kadar hoşlanmazdı. Fakat bu çalışma sürecinde bir gün kendi kendine el yıkama becerisinin şarkısını söyleyerek ellerini yıkamaya başladı ve çok şaşırdım. Kafamda şarkıyı ve müziği kullanarak diğer becerileri de Sema'ya öğretebileceğim düşüncesi oluştu*" demiştir. Her bir anne öğrencilerin el yıkama becerisini kazanmalarına ilişkin mutlu olduklarını belirtmiş ve çalışmanın faydalı olduğu düşüncesinde hemfikir olmuşlardır.

Öğretmenlerle yapılan görüşme sonucunda; öğretmenlere el yıkama becerisinin şarkı yoluyla öğretilmesi konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Araştırmaya katılan deneklerin öğretmenleri müziğin ve şarkıların öğrencilerin öğrenme, rahatlatma ve farklı deneyimler kazanma üzerinde büyük etkisi olduğunu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bunun yanında şarkı yoluyla öğretimin öğrencilerin dikkatlerini daha kolay çekeceğini ve öğretimde kolaylık sağlayacağını belirtmişlerdir.

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada öz bakım becerilerinin öğretimi için farklı bir öğretim düzenlemesi yapılmış ve öğretim yöntemi şarkı yoluyla öğretim ile desenlenmiştir. Araştırmanın başarılı olmasındaki etken öğretim basamaklarını bir öğreticinin sözel olarak anlatması ve öğrenciye uygulaması yerine, becerilerin şarkı sözleri ile müzik eşliğinde öğrenciye uygulatarak öğretilmesidir. Böylece becerinin her bir basamağı ve şarkı sözleri melodik olarak öğrencinin hafızasında daha kolay yer etmektedir. Bunun sonucunda öğrenciler beceriyi öğrenmek için herhangi bir uygulatıcıya bağımlı olmamaktadır.

Araştırmanın ilk bulgusu incelendiğinde, şarkı yoluyla öğretim yönteminin zihin engelli bireylerin öz bakım becerisini kazanmalarında etkili olduğu görülmektedir. El edilen bu bulgular müziğin bir öğretim aracı olarak kullanıldığı ve öğrencilere dil becerileri, sosyal ve duygusal beceriler, konsantrasyon, akademik başarı ve matematik alanlarının kazandırılmasıyla ilgili yapılan araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Günay, 1978; Özdemir, 1985; Dikici, 2002; Kurt, 2006; Dinçer, 2008).

El yıkama becerisi zihin engelli bireylerin günlük yaşamlarında en çok karşılaştıkları öz bakım becerileri dikkate alınarak seçilmiş ve araştırmanın bulguları deneklerin seçilen öz bakım becerisini hangi

durumlarda kullanmaları gerektiğini anlamalarını oldukça kolaylaştırdığını göstermektedir. Bu sonuç araştırmanın sosyal geçerlik bulguları ile de desteklenmektedir.

Alan yazına bakıldığında öz bakım becerilerinin şarkı yoluyla öğretime dayalı çalışmalara rastlanmamıştır. Zihin engelli çocuklarla ilgili olarak uluslararası alan yazında öz bakım becerilerinin farklı tekniklerle öğretimiyle ilgili pek çok çalışmalara rastlanmasına karşın Türkiye’de ise sınırlı sayıda araştırmalara rastlanmıştır. Bu nedenle araştırmanın, yapılan literatür taramaları sonucu öz bakım becerilerinin şarkı yoluyla öğretilmesine ilişkin ülkemizdeki ilk araştırma olduğu ve yeni araştırmalara model olacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın sosyal geçerlik bulguları incelendiğinde el yıkama becerisinin şarkı yoluyla öğretilmesinin zihin engelli bireylerin öğretmenlerine ve ailelerine katkı sağladığı belirlenmiştir.

Bu araştırma, İstanbul ili Zeytinburnu ilçesindeki bir rehabilitasyon merkezine devam eden üç öğrenciyle, öz bakım becerilerinden el yıkama becerisinin öğretimiyle ve tek denekli araştırma modellerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli ile sınırlıdır. Bu sınırlılıklar doğrultusunda yapılan çalışmanın genellenebilirliğini ve uygulanabilirliğini arttırmak için uygulamaya yönelik ve ileride yapılacak araştırmalara yönelik bazı önerilere yer verilebilir.

Uygulamaya yönelik öneriler şunlardır:

- Zihin engelli bireylere akademik becerilerin öğretiminde şarkı yoluyla desteklenmiş öğretim programının kullanılabilmesi,
- Sosyal becerilerin öğretiminde şarkı yoluyla desteklenmiş öğretim programının kullanılabilmesi,
- Şarkı yoluyla öğretim yönteminin el yıkama becerisi dışında farklı becerilerin öğretiminde de kullanılabilmesi,
- El yıkama becerisinin farklı yöntem ve tekniklerle de çalışılabileceğidir.

İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler ise; Zihin engelli bireylere belirlenen bir öz bakım becerisinin öğretilmesinde şarkı yoluyla öğretim yönteminin ve diğer öğretim yöntemlerinin karşılaştırılması, otizmi olan bireylere akademik becerilerin öğretiminde şarkı yoluyla desteklenmiş öğretim programının kullanılabilmesi, zihin engelli bireylerin ve otizm tanısı almış bireylerin şarkı yoluyla öğretim yöntemi kullanılarak öğretilen beceriyi öğrenme düzeylerinin karşılaştırılması önerileridir.

5. KAYNAKÇA

Çadır, Deniz, (2008), *Zihin Engelli Öğrenciler için Müzik Terapi Yöntemine Göre Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Çoban, Adnan, (2005), *Müzik Terapi*, Timaş Yayınları, İstanbul

Değirmenci, Z. (1993), *Zihinsel Özürlü Çocukların Komutları İzleme Becerisinin Gelişiminde Müziğin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dikici, Ayperi (2002), *Orff Tekniği ile Verilen Müzik Eğitiminin Matematik Yeteneğine Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dinçer, Melike, (2008). *İlköğretim Okullarında Müziklendirilmiş Matematik Oyunlarıyla Yapılan Öğretimin Akademik Başarı ve Tutuma Etkisi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu

Erden, Münire - Akman, Yasemin, (2004), *Gelişim ve Öğrenme*, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Günay, Edip, (1978). *Fon Müziğinin İnsanın Çalışmasına Etkisi*. Yayımlanmamış doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kern, Petra - Wolery, Mark - Aldridge, David (2006), *Use of Songs to Promote Independence in Morning Greeting Routines For Young Children with Autism*. Journal of Autism Dev Desord. 37, 1264-1271

Kurt, Gürcan. (2006). *Zihin Engelli Çocuklarda Müzik Dinlemenin Öğrenme Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, S. (1985) *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Müzik Eğitiminin Anadil Eğitimine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öner, Ali Kerim, (2006) *Müziğin Öğrenme Güçlüğü Çeken Çocukların Duyarlılıklarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özbey, Çetin, (2005), *Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Özyürek, Mehmet, (2006), *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı*, Kök Yayıncılık, Ankara.

Pavlicevic, Mercedes – Ansdell, Gary, (2006), *Community Music Therapy*, Jessica Kingsley Publishes, London and Philadelphia.

Taner, Mehmet. (2007), *Özel Eğitim*, Gün Yayıncılık, İstanbul.

Tekin-İftar, Elif - Kırcaali-İftar, Gönül, (2004), *Özel Eğitimde Yanlızsız Öğretim Yöntemleri*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Tekin-İftar, Elif, (2011), *Tek Denekli Araştırma Desenleri Ders Notları*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Shaw, Gordon. (2000), *Keeping Mozart in Mind*, Academic Press, San Diego.

Sucuoğlu, Bülbin, (2009), ‘‘Zihin Engelliler ve Eğitimleri’’, (Ed) Bülbin Sucuoğlu, *Zihin Engelliler*, Kök Yayıncılık, Ankara, (215)